

Стаць падобнымі да сябе

ШТО МОЖНА ДАВЕДАЦА ПРА БЕЛАРУСКІ ДЫЗАЙН, КАЛІ ПАРАЎНОЎВАЦЬ ЯГО З СУСЕДНІМІ КРАІНАМІ?

Ала Пігальская

Якская пазіцыя дызаіну робіцца прыметнай праявай стану эканомікі і палітыкі краіны. Дызайн, як і спорт, фармуецца ў межах дзяржавы, але канкуруе на міжнародным рынку.

Для разумення і артыкуляцыі гэтага становішча найбольш рэпрэзэнтатывым аказваецца механізм параўнання: з тым, што было ў мінулым, і з дызайнамі іншых краін.

У 2020 годзе ў рубрыцы In Design мы параўноўвалі праекты, даступныя публіцы з прычыны масавага распаўсюджвання, з аналагічнымі па тэматыцы дызайн-праектамі ў іншых краінах: рэпрэзэнтацыя ветэранаў і вайскоўцаў у сацыяльнай рэкламе ў Беларусі і Нідэрландах; як рэалізуецца экалагічны падыход у дызайне Германіі і Беларусі; спосабы стварэння і распаўсюду нацыянальнага брэнду праз філармоніі і кампаніі высокатэхналагічнай вытворчасці Партугаліі, Італіі і Беларусі; у якой ступені рэалізуюцца праекты інклюзіўнага дызаіну, роўнага доступу і транзітыўнасці ў публічных прасторах у Кітаі, Нідэрландах і Беларусі; акцэнтны, што расцяўляюцца пры правядзенні конкурсаў дызаіну ў Еўрапейскім Саюзе і ў Беларусі (у адным з артыкулаў разглядаліся лаўрэаты конкурсаў кнігі).

Для больш аб'ёмнага ўяўлення пра беларускі дызайн цікава не толькі вышукваць тэматычныя падабенствы з дызайн-праектамі іншых краін, як мы гэта рабілі летась, але і параўноўваць акцэнтны і прыярытэты ў дызайне ў суседніх краінах аднаго рэгіёна, наколькі яны супадаюць ці разыходзяцца ў аналагічных адрэзках часу. Пры ўсіх адрозненнях знешніх праяў яны могуць перагукацца адно з адным, а рознасці могуць быць не менш красамоўнымі за падабенствы.

Постсавецкая гісторыя ў Беларусі, Украіне і Польшчы настолькі поўная драматызму і адрозненняў, што параўнанні не толькі не прыходзяць у галаву, але і сустракаюць супраціў. Розныя прыярытэты ў палітыцы, свабодзе слова і самавыяўлення, часцяком несупастаўны магчымасці для вядзення бізнесу блакуюць магчымасці для параўнання краін рэгіёна, якія калісьці знаходзіліся ў супастаўных умовах.

Адмаўляючыся ад параўнанняў у часы, калі адрозненні асабліва траўматычныя (не на нашу карысць), можна, вядома, сысці ад балючых перажыванняў, кшталту вока не бачыць — душа не баліць. Але ці будзе гэта прадуктыўным? Мінулае нельга перамяніць, але будучыня ўсё ж у нашых руках. Да гэтага часу грошы — адна з самых масавых і сімвалічна важных сфер прымянення навыкаў дызаінера. Дызайн грошай вобразна і іншасказальна прадстаўляе каштоўнасці, якія падзяляе грамадства.

Пры параўнанні нацыянальных валют у рэгіёне кідаецца ў вочы кансерватызм у дызайне грошай ва Украіне і Польшчы, што выяўляецца ў рэпрэзэнтацыі выбітных для нацыянальнай гісторыі дзеячаў і дзяржаўнай сімволікі. Беларускія грошы з моманту ўзнаўлення незалежнасці прытрымліваюцца даволі незвычайнага шляху. Дызайн банкнотаў базуецца на фаўне, флоры і помніках архітэктуры, разнастайных прадметах, звязаных з беларускай матэрыяльнай культурай. Але гэты прадметны свет падобны да апусцелага горада Прыпяць, у якім захавалася гарадская інфраструктура, ды няма людзей.

У дызайне польскіх банкнотаў дамінуюць партрэты каралёў Рэчы Паспалітай, пачынаючы з князя Мешкі I і да дзеячаў XVIII стагоддзя, у храналагіч-

най паслядоўнасці па меры ўзрастання наміналу банкноты. На адваротным баку ў кампазіцыі пераважае альбо герб пануючай дынастыі, альбо архітэктурны помнік, звязаны з домам, які царуе.

У дызайне ўкраінскіх банкнотаў прасочваецца падобная логіка: на банкноце наміналам 1 грыўна выяўлены Князь Кіеўскі і Наўгародскі Уладзімір, пры якім адбылося хрышчэнне Русі, а на адваротным баку — Горад Уладзіміра ў Кіеве. І далей: чым больш высокі намінал, тым больш сучасны гістарычны ці культурны дзеяч, што адыграў важную ролю ў адстойванні незалежнасці краіны.

Эстонія, Латвія і Літва перайшлі на еўра ў 2011, 2014 і 2015 гадах адпаведна. Дызайн еўрапейскай валюты базуецца на архітэктурных стылях (антычны, раманскі, гатычны, рэнесанс, барока і ракако, эпоха шкла і мета-

3.

лу, сучасны стыль): на вонкавым баку прадстаўлены партал, уваход ці акно, а на адваротным – мост. Мост сімвалізуе злучэнне, а партал – пераход, адкрытасць, пасвячэнне. Ніводная з выяў не прадстаўляе рэальны помнік, а толькі агульны вобраз, ілюстрацыю. На купюрах прысутнічаюць выявы Еўропы (міфалагічны жаночы персанаж) у выглядзе вадзяных знакаў. На ўсіх манетах, якія маюць хаджэнне ў Літве, на рэверсе прысутнічае выява герба Літвы – Віціса, Вершніка. На рабры манеты вартасцю 2 еўра – надпіс на літоўскай «LAISVĖ, VIENYBĖ, GEROVĖ» – «Свабода, Адзінства, Працвітанне». У 2018 годзе выпушчаная манета вартасцю 2 еўра, на якой прадстаўлены гербы Літвы, Латвіі і Эстоніі, чые лёсы цесна пераплеценыя апошнія стагоддзі, і гэта сімвалічна адлюстравана на манеце. На беларускіх банкнотах самым маленькімі наміналам, 5 рублёў, на знешнім баку прадстаўлена Белая (Камянецкая) вежа, размешчаная ў Камянцы Брэсцкай вобласці. А на адваротным баку – калаж, прысвечаны першым

славянскім паселішчам: фрагмент скуранага пояса, драўлянае кола, выява старажытнага дзядзінца «Бярэсце» (і асабліва кідаюцца ў вочы пустыя на-паўразбураныя дамы, без людзей).

Логіка, адпаведна якой па меры ўзрастання наміналу помнікі робяцца больш сучаснымі, не заўсёды ўжываецца. На знешнім баку купюры наміналам 20 рублёў размешчаны палац Румянцавых і Паскевічаў у Гомелі, помнік архітэктуры XVIII стагоддзя, а на адваротным баку – калаж з выявай Тураўскага Евангелля і выява старажытнага Турава, што належаць да XI стагоддзя. На купюры вартасцю 50 рублёў выяўлены Мірскі замак XVI стагоддзя, а на адваротным баку размешчаны калаж, не маркіраваны ніякімі часавымі рамкамі: гэта калаж з даволі стэрэатыпных аtryбу-таў мастацтва: пяро, аркуш, спісаны ад рукі, ліра, лаўровыя галіны, нотны стан (фрагмент з зостага такта з «Развітання з Радзімай» Міхала Клеафаса Агінскага – 1794 год). На знешнім баку купюры наміналам 200 рублёў – выява Магілёўскага абласнога мастацкага музея імя Пятра Масленнікава, будынак якога пабудаваны ў стылі мадэрн у 1903–1914 гадах, што зноўку збірае логіку адпаведнасці храналогіі помнікаў і наміналу купюр.

А купюра наміналам 500 рублёў прадстаўляе Нацыянальную бібліятэку Беларусі ў форме брыльянта, на адваротным баку – калаж, прысвечаны тэме літаратуры (пяро, чарніліца, ліст папараці...). Сучасная архітэктура бібліятэкі са шкла і металу кантрастуе з атрантам, пёрамі і вокладкамі кніг Янкі Купалы «Безназоўнае» і Максіма Багдановіча «Вянок».

Здзіўляе адсутнасць на грашах помнікаў, што адносяцца да савецкага перыяду, бо серыя банкнот 1999–2000 гадоў рабіла акцэнт менавіта на савецкай спадчыне: з чатырнаццаці банкнотаў на васьмі былі прадстаўленыя помнікі савецкай архітэктуры (гістарычна гэта перыяд у 75 гадоў), на

дзвюх – гарадскія панарамы, на чатырох – дарэвалюцыйная архітэктура (перыяд парадку тысячы гадоў).

Можа падацца, што ў нацыянальнай ідэнтычнасці адбыліся значныя зрухі ў бок дарэвалюцыйнай спадчыны. Але ў святле параўнання з папярэднімі выпускамі грошай (1992, 1999) робіцца ясна: новы дызайн хутчэй закліканы дыстанцыяваць ад папярэдняй гісторыі ўспрыманне грошай пасля дэнамінацыі. Першы выпуск 1992 года, за якім замацавалася назва «зайчыкі» і ў аснову якога леглі выявы жывёл, кантрастуе з другім выпускам 1994–2000 гадоў, амаль цалкам прысвечаным савецкай архітэктуры, у той час як трэці выпуск засяроджаны на дасавецкай архітэктурнай спадчыне. І гэтыя радыкальныя павароты ажыццяўляюцца на фоне адной пастаянна прысутнай знакавай адсутнасці – адсутнасці дзяржаўнай сімволікі: герба і / ці сцяга.

Гістарычная спадчына вызначае ідэнтычнасць, сфармаваную ў мінулым. Дзяржаўная сімволіка вызначае прастору кансэнсусу ў сучаснасці. А будучыня ў сучаснасці здабываецца. ●

1. Польскія злоты, банкнота наміналам 10 злотых. На знешнім баку выяўлены князь Мешка I і сучасны герб Польшчы, на адваротным баку – дынар, сярэбраная манета, якая мела хаджэнне ў часы кіравання Мешкі ў 960–992 гг.
2. Украінская грыўна, банкнота наміналам 1 грыўна. На знешнім баку выяўлены князь Уладзімір Святаслававіч, князь Кіеўскі (978–1015) і Наўгародскі (969–978), і дзяржаўны герб сучаснай Украіны. На адваротным баку – Горад Уладзіміра ў Кіеве.
3. Беларускія банкноты наміналам 5, 20, 50, 200 і 500 рублёў.